

The Abraham Arbesfeld
Kollel Yom Rishon

Sunday Morning Learning Program for Men

WWW.KOLLELYOMRISHON.ORG

*Havdalah al
Ha'kos:
Mitzvah and
Meaning*

Rabbi Ari Marcus
כא' שבט תשס"ט • February 15, 2009

(1) משנה – מס' ברכות (לג.)

מזכירין גבורות גשמים בתחיית המתים ושאלה בברכת השנים, והבדלה בחונן הדעת; רבי עקיבא אומר: אומרה ברכה רביעית בפני עצמה; רבי אליעזר אומר: בהודאה.

(2) תלמוד בבלי (שם)

אמר ליה רב שמן בר אבא לרבי יוחנן מכדי אנשי כנסת הגדולה תקנו להם לישראל ברכות ותפלות קדושות והבדלות, נחזי היכן תקון. - אמר ליה: בתחילה קבעוה בתפלה, העשירו - קבעוה על הכוס, הענו - חזרו וקבעוה בתפלה, והם אמרו: המבדיל בתפלה צריך שיבדיל על הכוס...

איבעיא להו: המבדיל על הכוס, מהו שיבדיל בתפלה? - אמר רב נחמן בר יצחק, קל וחומר מתפלה: ומה תפלה דעיקר תקנתא היא - אמרי: המבדיל בתפלה צריך שיבדיל על הכוס; המבדיל על הכוס, דלאו עיקר תקנתא היא - לא כל שכן?

(3) רמב"ם – הל' שבת (כט:א,ו)

הלכה א: מצות עשה מן התורה לקדש את יום השבת בדברים שנאמר (שמות כ') זכור את יום השבת לקדשו, כלומר זכרהו זכירת שבת וקידוש, וצריך לזכרהו בכניסתו וביציאתו, בכניסתו בקידוש היום וביציאתו בהבדלה.

הלכה ו: מדברי סופרים לקדש על היין ולהבדיל על היין, ואף על פי שהבדיל בתפלה צריך להבדיל על הכוס, ומאחר שיבדיל ויאמר בין קדש לחול מותר לו לעשות מלאכה אע"פ שלא הבדיל על הכוס, ומברך על היין תחלה ואחר כך מקדש, ואינו נוטל את ידיו עד שיקדש.

(4) תלמוד בבלי – מס' פסחים (קיג.)

אמר רבי יוחנן: שלשה מנוחלי העולם הבא, אלו הן: הדר בארץ ישראל, והמגדל בניו לתלמוד תורה, והמבדיל על היין במוצאי שבתות. מאי היא - דמשייר מקידושא לאבדלתא.

(5) תלמוד בבלי – מס' ברכות (לג.)

בעא מיניה רב חסדא מרב ששת: טעה בזו ובזו מהו? - אמר ליה: טעה בזו ובזו - חוזר לראש.

(6) רשב"א (שם)

טעה בזו ובזו, פירוש כגון שלא הבדיל בתפלה ואכל או עשה מלאכה קודם שהבדיל על הכוס דכיון שטעה אפילו בכוס והוא צריך לחזור ולשלם הרי הוא חוזר לכסדרן וסימן לדבר [ב"ב צ"ד א'] אם בא לנפות מנפה את כולו.

(7) תלמידי רבינו יונה (שם, כג: בדפי הרי"ף)

טעה בזו ובזו מהו אמר ליה חזון לראש פי' טעה ולא הזכיר הבדלה בתפלה וטעה עוד שאכל קודם הבדלה מי אמרי' שכיון שטעה בשניהם שלא יועיל לו באמירת הבדלה בלבד וצריך לחזור ולהתפלל ולהבדיל בתפלה או אמרינן שכמו שאם היה זוכר קודם שיאכל היה מבדיל על הכוס ולא היה צריך לחזור ולהתפלל ה"נ עכשיו א"ז לחזור ולהתפלל אלא המבדיל על הכוס ומסקנא דחזור ומתפלל דקנסינן ליה מפני שטעה בשתים והיכא שאין לו יין במה שיבדיל או שאין לו שכר אם מנהג המקום לשתות השכר בקביעות אית דבעי מימר שאינו אוכל למחר ולא יום שני ולא ום שלישי עד שיבדיל וסמכו להא דאמרי' (פסחים ק.) ובת טות ואין זה מתקבל כלל דודאי מותר לו לאכול ומאי דאמר ובת טות מדרך החסידות עשה אבל מן הדין מותר. מפי מורי הרב נר"ו:

(8) תלמוד בבלי – מס' פסחים (קז.)

מי שלא הבדיל במוצאי שבת - מבדיל והולך כל השבת כולו. אממר פתח לה להא שמעתא דרבא בהאי לישנא: אמר רבא, הילכתא: טעם - מקדש, טעם - מבדיל, מי שלא קידש בערב שבת - מקדש והולך כל היום כולו, מי שלא הבדיל במוצאי שבת - מבדיל והולך כל היום כולו.

(9) ר"ן (שם, כא: בדפי הרי"ף)

אבל הרב אלפסי ז"ל גורס בלישנא דרבא מבדיל והולך כל היום כולו ולפיכך כשחל תשעה באב במוצאי שבת אין מבדילין כלל אבל בעל הלכות גדולות כתב שאע"פ שהבדלה אין לה תשלומין אלא כל היום כיון שאי אפשר להבדיל במוצאי שבת מבדיל במוצאי ט' באב והקשו עליו דכיון דנקטינן דאינו מבדיל אלא כל היום כולו נמצא שאין לה תשלומין כלל דכיון שיום אחר הלילה כל יומא מוצאי שבת הוא ואפשר לומר לדעתו ז"ל שלפי שעשאוהו כפושע ומזיד כיון שלא הבדיל כל היום כולו לא נתנו לו תשלומין כדאמרינן בפ' תפלת השחר (דף כו א) דמי ששכח ולא התפלל מנחה מתפלל ערבית שתים אפי' הכי אם הזיד ולא התפלל אין לו תשלומין וכאן אפילו שכח דשוכח מזיד הוא כיון שעבר יום אחד ולא נזכר אבל היכא דלא אפשר כגון בתשעה באב סמכינן אלישנא דאממר דאמר מבדיל והולך כל השבת כולה ומיהו הרמב"ן ז"ל כתב בספר תורת האדם דאפילו למאן דאמר מבדיל והולך כל השבת כולה הבדלה של מוצאי תשעה באב אינה צריכה תשלומין שלא נתחייב אותו מוצאי שבת בהבדלה על הכוס דהא אמרינן בפ' אין עומדין (ד' לג א) בתחלה קבעוה בתפלה העשירו קבעוה על הכוס חזרו והענו קבעוה בתפלה והם אמרו המבדיל בתפלה צריך שיבדיל על הכוס וכיון שהבדלה על הכוס מטולטלת היא בין עניות לעשירות אין לך עניות גדולה מתשעה באב שכל ישראל עניים מרודים הילכך לא מחייב בתשלומין:

(10) תלמוד בבלי – מס' פסחים (קה.)

רב חנניא בר שלמיא ותלמידי דרב הוו יתבי בסעודתא, וקאי עלייהו רב המנונא סבא. אמרו ליה: זיל חזי אי מקדיש יומא נפסיק, וניקבעיה לשבתא. אמר להו: לא צריכיתו, שבתא קבעה נפשה. דאמר רב: כשם שהשבת קובעת למעשר - כך שבת

קובעת לקידוש. סבור מינה: כי היכי דקבעה לקידוש - כך קבעה להבדלה. אמר להו רב עמרם: הכי אמר רב: לקידוש - קובעת, ולא להבדלה קובעת. והני מילי - לענין מיפסק, דלא מפסקינן. אבל אתחולי - לא מתחלינן. ומיפסק, נמי לא אמרן אלא באכילה, אבל בשתיה - לא. ושתיה נמי לא אמרן אלא בחמרא ושיכרא, אבל מיא - לית לן בה. ופליגא דרב הונא. דרב הונא חזייה לההוא גברא דשתה מיא קודם הבדלה, אמר ליה: לא מיסתפי מר מאסכרה? דתנא משמיה דרבי עקיבא: כל הטועם כלום קודם שיבדיל - מיתתו באסכרה. רבנן דבי רב אשי לא קפדי אמיא.

(11) שם (קו):

אמר רב הונא אמר רב: טעם - אינו מקדש. בעא מיניה רב חנא בר חנינא מרב הונא: טעם מהו שיבדיל? אמר ליה: אני אומר טעם מבדיל, ורב אסי אמר: טעם אינו מבדיל. רב ירמיה בר אבא איקלע לבי רב אסי, אישתלי וטעים מידי. הבו ליה כסא ואבדיל. אמרה ליה דביתהו: והאמר לא עביד הכי! - אמר לה: שבקיה, כרביה סבירא ליה. אמר רב יוסף אמר שמואל: טעם - אינו מקדש, טעם - אינו מבדיל. ורבה אמר רב נחמן אמר שמואל: טעם - מקדש, וטעם - מבדיל.

(12) רמב"ם – הלי' שבת (ל:ז):

איזה הוא עונג זה שאמרו חכמים שצריך לתקן תבשיל שמן ביותר ומשקה מבושם לשבת הכל לפי ממונו של אדם, וכל המרבה בהוצאת שבת ובתיקון מאכלים רבים וטובים הרי זה משובח, ואם אין ידו משגת אפילו לא עשה אלא שלק וכיוצא בו משום כבוד שבת הרי זה עונג שבת, ואינו חייב להצר לעצמו ולשאול מאחרים כדי להרבות במאכל בשבת, אמרו חכמים הראשונים עשה שבתך חול ואל תצטרך לבריות.

(13) פלא יועף מערכת עונג ד"ה "וכשם שמצוה...אמן"

וכשם שמצוה להתענג בשבת כל קבל דנא טוב לגבר שלא ילך אחר תענוגי והבלי העולם הזה בימות החל, כי הכל הבל, ואחר רגע כממרה הרי הוא כאלו לא היה ואבד הענג ההוא בענין רע וסופו נהפך לנגע, שכל דין חבוט הקבר ודין תולעת כמו מחט הכל הוא בעבור התענוגים. אבל ההוא גופא דלא אתענג מן הסטרא-אחרת בימות החל רק בשבתות ובמועדים, לא יכל סטרא-אחרת למשלט עלה ובשרו ישכן לבטח, כך אמרו בזהר הקדוש (ח"ב קמא). ובאבות דרבי נתן (פ' כח ה) אמרו: "כל המקבל תענוגי העולם הזה מונעים ממנו תענוג העולם הבא", ולכן צדיק אוכל לשבע נפשו פחות מדי חסורו וכדי צרכו, והמאכל שהוא ערב לחכו ימשך ידו ונרצה לו לכפר בעדו, ולא יקפיד על המאכל רק יתרצה בכל הבא לידו, השמנה היא אם רזה, המעט הוא אם רב, כך היא דרכה של תורה וכו' והיא נקנית במיעוט תענוג, אז יתענג על השם, ואז ימלא שחוק פינו ונחת שלחננו מלא דשן, בזמן שיאמרו בגויים: "הגדיל ה' לעשות עם אלה, כן יהי רצון במהרה בימינו אמן".

(14) טור – או"ח (רצו:ד):

ר' צדוק אומר כל מי שאינו מבדיל על היין במוצ"ש או שאינו שומע מאחרים שמבדילין אינו רואה סימן ברכה לעולם אבל המבדיל על היין או שומע מאחרים שמבדילין הקב"ה קוראו קדוש ועושהו סגולה שנאמר והייתם לי סגולה מכל העמים ואומר ואבדיל אתכם מן העמים

(15) תלמוד בבלי – מס' ביצה (טז):

אמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחי: כל מצוה שנתן להם הקדוש ברוך הוא לישראל נתן להם בפרהסיא, חוץ משבת שנתן להם בצנעא, שנאמר (שמות לא) ביני ובין בני ישראל אתה היא לעלם. - אי הכי לא לענשו נכרים עלה? - שבת אודועי אודעינהו, מתן שכרה לא אודעינהו. ואי בעית אימא: מתן שכרה נמי אודעינהו, נשמה יתירה לא אודעינהו. דאמר רבי שמעון בן לקיש: נשמה יתירה נתן הקדוש ברוך הוא באדם ערב שבת, ולמוצאי שבת נוטלין אותה הימנו, שנאמר (שמות לא) שבת וינפש, כיון ששבת ווי אבדה נפש.

(16) רש"י (שם)

נשמה יתירה - רוחב לב למנוחה ולשמחה, ולהיות פתוח לרוחה, ויאכל וישתה ואין נפשו קצה עליו.

(17) משנה ברורה (רצו:ב):

א"צ לחזור אחריהם - שאין מברכין עליהם אלא להשיב הנפש שהיא כואבת מיציאת השבת. כתבו האחרונים שאף מי שמתענה בשבת צריך לברך על הבשמים במוצ"ש משא"כ ביוה"כ אף כשחל בשבת אין צריך לברך במוצאי יוה"כ:

(18) תלמוד בבלי – מס' ברכות (מג:):

אמר רב זוטרא בר טוביה אמר רב: מנין שמברכין על הריח - שנאמר: (תהלים ק"ג) כל הנשמה תהלל יה, איזהו דבר שהנשמה נהנית ממנו ואין הגוף נהנה ממנו - הוי אומר זה הריח.

(19) משנה ברורה (רצו:א):

מברך על הנר וכו' - משום דתחלת ברייתו הוי במוצ"ש כדאמרינן בפסחים דף נ"ד במוצ"ש נתן הקב"ה דעה באדה"ר וטחן ב' אבנים זו בזו ויצא מהן אור והוא דמברכין במוצאי יוה"כ אף כשאינו חל במוצ"ש מפני שהוא כעין הבדלה שכל היום היה אסור להשתמש בזה האור אף לאוכל נפש ולא כמו בשאר יו"ט ועכשיו מותר ולכך דעת הי"א דצריך לחזור אחריו כמו להבדלה: